

פתיחה

בפרשת השבוע פונות בנות צלפחד למשה, בבקשה לקבל נחלה בארץ משום שאביהם מת בלי בנים, ואין מי שיירש את מקומו וימשיך את זכרו. מדוע צלפחד עצמו לא זכה להיכנס לארץ? הגמרא במסכת שבת (צ"א) כותבת, שרבי עקיבא סבר שהוא 'המקושש', שקושש עצים בשבת ונסקל. דעה שונה חולקת נוקטת, שהוא עלה עם המעפילים נגד רצון ה'. ובלשון הגמרא:

"תנו רבנן: מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו' ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר, מה להלן צלפחד, אף כאן צלפחד, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא: עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך, התורה כיסתה אותה מגלה אותה! ואם לאו - אתה מוציא לעז על אותו צדיק."

בעקבות המעשה עם בנות צלפחד, נעסוק השבוע בסוגיה הקשורה לענייני נשים כפי שעשינו במקומות אחרים בפרשה זו (פנחס שנה ד' וה'), וראה שתי שאלות מרכזיות: מדוע לדעת רוב הראשונים נשים אינן מצטרפות לגברים לזימון, והאם יש מקום לשינוי בזמן הזה. כמו כן נראה את דיון הפוסקים, מדוע התייחדה ברכת המזון בכך שיש לזמן לפניה, עניין שלא קיים בשאר ברכות.

מי חייב בזימון

האם נשים חייבות בזימון? מוסכם על כל האמוראים, ששלושה גברים מעל גיל שלוש עשרה שאכלו יחד חייבים לזמן, וכן פסק להלכה **השולחן ערוך** (קצב, א). הגמרא במסכת ברכות (מה ע"א - ע"ב) מביאה מחלוקת בין רב לרבי יוחנן, האם אפילו שני אנשים שאכלו יחד יכולים לזמן. לדעת רב הם יכולים לזמן, ואילו לדעת רבי יוחנן אי אפשר.

אחת הראיות שמביאה הגמרא להוכיח את שיטת רב, ששלוש נשים מזמנות למרות שמבחינה זו הן נחשבות כמו שני גברים - ומוכח שגם שני גברים יכולים לזמן. למסקנה הגמרא דוחה את הראיה מסיבה צדדית, ולכן נפסק ששני גברים אינם יכולים לזמן, אך הגמרא לא חוזרת מפסקה ששלוש נשים שאכלו יחד חייבות לזמן.

מקור נוסף שממנו עולה שנשים חייבות בזימון, מופיע בגמרא במסכת ערכין (ג ע"א). הברייתא כותבת 'שכולם חייבים בזימון', שואלת הגמרא, מדוע צריך להדגיש שכולם חייבים בזימון? ומתרצת, שהברייתא באה לחדש שגם נשים ועבדים חייבות בזימון, ובדומה לדברי הגמרא במסכת ברכות.

מחלוקת הראשונים

מפשטות דברי הגמרא בברכות ובערכין עולה, שנשים שאכלו יחד חייבות בזימון, אך למעשה נחלקו הראשונים, כאשר יש שהרחיבו את מידת החיוב ויש שצמצמו:

א. **רש"י** (ד"ה דאיכא דעות) פסק שנשים לא חייבות בזימון, אלא רק רשאות לזימון אם הן רוצות. בטעם הדבר שפסק נגד פשט הגמרא נימקו **בתוספות** (ד"ה שאני), שלמרות שיש בנות שנהגו לזמן (וכמו בנותיו של רבי אברהם) למעשה מנהג העולם לא כך, וכפי שעולה פעמים רבות מדברי התוספות, לעיתים המנהג 'חזק' יותר מפשט הגמרא.

אמנם התוספות ניסו להוכיח כן גם בלשון הגמרא ולהסביר, שכאשר הגמרא כותבת שנשים מזמנות, כוונתה לומר שהן רק רשאות לזמן (וכך פירשו גם את דברי הגמרא במסכת ערכין). מכל מקום הראיות שהביאו לדבריהם דחוקות למדי, וברור שנובעות מניסיון ליישב את מנהג העולם שבפשטות נוגד את דברי הגמרא, ובלשון התוספות:

"מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן, וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה על פי אביהן, ומיהו (= ומכל מקום) לא נהגו העולם כן, וקשה אמאי לא נהגו? מדקתני מזמנות משמע דקאמר חייבות לזמן! ויש לומר דנשים מזמנות לעצמן היינו אם רצו לזמן מזמנות וכן משמע קצת הלשון."

ב. בגלל הדוחק שבפירוש התוספות, על אף שבתחילה נקט **הרא"ש** (ז, ד) כדבריהם שנשים לא חייבות לזמן אלא רק רשאות, לאחר מכן דחה את שיטתם ונקט, ששלוש נשים שאכלו יחד חייבות לזמן וכפי ששלושה גברים שאכלו יחד חייבים לזמן, וכך פסקו להלכה גם **המאירי** (מז ע"ב ד"ה אמר המאירי) ו**רבינו יונה** (לג ע"א ד"ה נראה)¹.

ג. גישה שלישית ממוצעת מובאת ב**סמ"ג** (סימן כז). מצד אחד נקט כהבנת התוספות שנשים לא חייבות לזמן כאשר הן אוכלות לבד, אך מצד ביאר הוסיף וסבר שכאשר הגמרא כותבת שנשים חייבות בזימון, כוונתה לומר שאם שלושה גברים אכלו והתחייבו בזימון - הנשים באותו השולחן חייבות לענות לזימונם, וכך משמע גם מדברי **הרא"ה** (מה ע"א ד"ה נשים), ובלשון הסמ"ג:

"תנן בברכות (כ, ב) נשים ועבדים חייבין בברכת המזון כדגרסינן בערכין (ג, א) הכל חייבין בזימון לאתויי נשים ועבדים, ותימא, דבריש שלשה שאכלו מסיק דנשים מזמנות לעצמן רשות, ואומר ר"י דלעצמן דווקא רשות, אבל כשאוכלין עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו ואין מברכות לעצמן."

ב. הגישה המרחיבה ביותר, מובאת בטור (ס' קצט) בשם **רבינו יהודה**. הוא סובר שלא זו בלבד שנשים חייבות בזימון (וכפי שסבר הרא"ש), אלא שהן מצטרפות ביחד עם גברים להשלים לזימון בשלושה.

¹ הסברא של הרא"ש בנויה על ההבנה, שזימון מוגדר כחלק מברכת המזון, לכן כשם שהן חייבות בברכת המזון כך הן חייבות בזימון. על בסיס אותו עיקרון אפשר להסביר את שיטת **הראב"ד** (ברכות מד) ו**הלבוש** (קצט, ח) שסוברים שחיוב זימון הוא מדאורייתא, למרות שמדברי הגמרא משמע, שהפוסקים שלמדים מהם את ברכת הזימון הם רק אסמכתא. למעשה **המשנה ברורה** כתב, שלדעת רוב הראשונים זימון מדרבנן, ו**החזון איש** חלק על דבריו.

ראיה לדבריו הביא מהגמרא בברכות (כ"א) שהסתפקה, האם נשים יכולות לברך ברכת המזון ולהוציא גברים שחייבים בברכת המזון. מדוע הגמרא לא הסתפקה בשאלה בסיסית יותר, האם נשים יכולות להוציא גברים בזימון? טוען רבינו יהודה, שהסיבה לכך היא שהיה פשוט לגמרא שהן כן מזמנות לגברים, ולכן היא לא הסתפקה בשאלה זו, ובלשון הטור:

"הרב יהודה הכהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אישה לזימון, והיה מביא ראיה מדבעי תלמודא בפרק מי שמתו נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן, וקאמר למאי נפקא מינה להוציא אחרים ידי חובתן, מכלל דפשיטא ליה דמצטרפות, דאי לא תאמר כך אדמיבעיא ליה אם יכולות להוציא בברכת המזון תיבעי ליה אם מצטרפות לזימון".²

על דבריו הקשו האחרונים. הרי המשנה בתחילת פרק שביעי בברכות (מה"א) אומרת בפירוש, שנשים לא מצטרפות לזימון ביחד עם גברים, אם כן כיצד פסק שהן מצטרפות?!

תירוץ ראשון: הט"ז (קצט, ב) תירץ, שהמשנה האוסרת מדברת במצב שבו אכלו שתי נשים וגבר אחד, אך כאשר אוכלת אשה אחת עם שני גברים היא מצטרפת, ועל זה רבינו יהודה הכהן דיבר. **תירוץ שני: הפרי מגדים** (שם, ח) תירץ, שרבי יהודה הכהן התיר לצרף אשה לזימון רק עם בעלה ובנה, אבל עם שאר בני אדם אין זה ראוי שיצטרפו איתן לזימון, ועל כך דיברה המשנה.

להלכה

בפסקי ההלכה נחלקו האחרונים:

א. **השולחן ערוך** (או"ח קצט, ז) כדעת הסמ"ג שפסק שכאשר שלוש נשים אוכלות לבד הן לא חייבות לזמן, אבל כאשר אכלו עם שלושה גברים שמזמנים - חובתן לענות לזימון, וכן פסקו להלכה **ערוך השולחן** (קצט, ב) ו**שולחן ערוך הרב** (שם, ו). בטעם הדבר שלא פסק שנשים מצטרפות לזימון נימק וכדעת רבינו יהודה נימק, שהאגור כתב שלא ראה מעולם שנוהגים כך.

למרות שעולה מלשון השולחן ערוך שכאשר יש גברים שמזמנים הן חייבות להצטרף בכל עניין, **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה ה, ט) סייג את הדברים וכתב, שלמעשה נהגו שנשים מצטרפות רק בשבתות וכדומה, כאשר הן יושבות עם המשפחה לאכול. לעומת זאת בימי חול שהן טרודות לבשל וכו', נהגו שהן לא עונות לזימון ויש על מי לסמוך, ובלשונו:

"בדבר נשים כשאכלו בשלחן עם ג' אנשים, חייבות לענות ברכת הזימון, אבל בחול, שליכא ברוב המקומות סעודה קבועה, והיא טרודה בעשיית האוכלין ובהגשתן לשולחן (וכל שכן כשיש לה ילדים קטנים שמטרידן), אין כוונתה ליישב לאכול ביחד ומזה נמשך שאף אם אירע לפעמים שגם אם האשה היה לה פנאי לאכול בקביעות, לא הורגלו הנשים לענות לזימון. אבל על הבעל וודאי מוטל שיקרא לה, ולא להניח לאנשים לברך קודם שהיא באה לשולחן לברך יחד בזימון."

ב. **הגר"א** (שם) פסק כדעת הרא"ש, שכאמור הרחיב את הפסק ונקט שכאשר שלוש נשים אוכלות לבד, הן חייבות לזמן. אמנם כתבו **הביאור הלכה** ו**ערוך השולחן** שלא נהגו ששלוש נשים שאכלו מזמנות, אך למרות דבריהם נראה שטוב שיזמנו, כי גם לסוברים שהן לא חייבות לזמן בוודאי שאין בכך עבירה, וכן כתב **הבן איש חי** (פרשת קרח, יג).

ג. גישה שלישית באחרונים, מופיעה באליה רבה (קצז, ח) בשם **המהר"ש**, שכאשר אכל רק עם אשתו, היה קורא לקראת סוף הסעודה לאדם נוסף שיאכל עימם, וישלים להם לזימון. כאמור לעיל ראינו, שהפרי מגדים נקט שרבינו יהודה צירף לזימון נשים רק מקרב המשפחה. ממעשי המהר"ש משמע שלא הבין כך, אלא כט"ז שכל עוד יש שני גברים שאכלו, ניתן לצרף אשה לזימון.

צירוף נשים וגברים בזמן הזה

למרות דברי המהר"ש, אין מחלוקת שהמנהג הרווח שגברים ונשים אינן מצטרפות לזימון, וכדעת רוב הראשונים והאחרונים. מדוע פסקו שאינן מצורפות? הרי בעוד שהגמרא קובעת שדווקא עשרה גברים מצטרפים לדבר שבקדושה, זימון אינו דבר שבקדושה. כמו כן, הטעמים שהביאו והראשונים והאחרונים לזימון שייכות גם בנשים:

הריטב"א (ברכות מה"א) כתב, שכאשר מספר אנשים מברכים ביחד (בעבר אחד היה מברך וכולם היו שומעים), כבודו של הקב"ה גדל, וברוב עם הדרת מלך - ודין זה נכון בפשטות אף בנשים. **המאירי** (ברכות מה"א) כתב, שמטרת הזימון להתעורר לברכה מתוך כוונה, ובדומה לכך כתב **ערוך השולחן** (קצב, ב) - וגם נשים צריכות לברך בכוונה.

בפועל, הביאו הראשונים שני טעמים מדוע נשים לא מצטרפות לזימון: **הר"ן** (מגילה ו"ב ד"ה מתני') כתב, שיש בכך מימד של פריצות, ואילו **רבינו יונה** (לג"ע"א ד"ה נשים) כתב בשם רש"י, שאין חברתן נאה, דהיינו שלא כבוד לגבר לאכול עם אשה, ולכן גם כאשר אוכלים ביחד, אין ישיבת הנשים נחשבת קבועה כדי שיצטרפו לזימון.

א. יש אחרונים שהבינו, שמדובר באמירה מהותית, גברים ונשים אין חברתן נאה יחד, ומשום כך גם בזמן הזה לא יצטרפו לזימון. ב. אולם, יש שהבינו שמדובר באמירה פרקטית, בעבר חברת גברים ונשים הייתה מגונה, ואילו היום בפרט במסגרת המשפחה אוכלים ביחד, ולא רואים בישיבת הנשים והגברים כדבר בעייתי או כחוסר כבוד - ומשום כך בזמננו נשים וגברים יצטרפו לזימון.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² **המרדכי** (רמז קנח) הביא את שיטת **רבינו שמחה**, שסבר שנשים מצטרפות להשלים לזימון רק בעשרה (כלומר שיהיה אפשר להגיד 'נברך לאלוקינו שאכלנו משלו'), אבל לזימון של שלושה הן לא מצטרפות. מדבריו עולים שני עקרונות: ראשית הוא סובר שהזימון נחשבת יחידה בפני עצמה ולא כחלק מברכת המזון (שלא כדעת הרא"ש שראינו לעיל). שנית, נראה לשיטתו שזימון בעשרה נחשב זימון של 3+7 ולא של 10, כי אם היה נחשב כזימון של עשרה, אין סיבה שיצטרפו לזימון זה ולא לזימון בשלושה.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com